

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΜΙΜΗ ΔΕΣΠΟΤΙΔΗ

Γιά τὰ «Σύγχρονα Θέματα» ή άποτίμηση τής πολύπλευρης παρέμβασης του Δημήτρη Δεσποτίδη στην πνευματική και πολιτιστική ζωή του τόπου και στη δημιουργική ώθηση δύο ή και τριών γενιών Έλλήνων καλλιτεχνών και έπιστημόνων θά άποτελέσει άντικείμενο μαρτυριών, στο έγγύτερο μέλλον. Η θλίψη για τό θάνατο του Δεσποτίδη, δημιουργού και έμψυχωτή των εκδόσεων «ΘΕΜΕΛΙΟ», φέρνει στη μνήμη μας τίς ώρες και μέρες, πού μέ τή μεστή του κριτική στήριζε τό περιοδικό μας στα πρώτα του δύσκολα δήματα.

Ξεκινούμε στο τεύχος αυτό μέ μιά πρώτη κατάθεση.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Η σημερινή Αθήνα θυμίζει την Πράγα του Κάφκα: Είναι μία πόλη χωρίς μνήμη. Στους δρόμους της τίποτα δέν ξαναδένει τό παρόν μέ τό παρελθόν.

Στό μυθιστορηματικό χώρο του Κάφκα οι δρόμοι είναι δίχως όνόματα ή μέ όνόματα διαφορετικά από τά χτεσινά.

Σ' αυτή την Αθήνα, σ' αυτή τή συγκεκριμένη πολιτεία ή μορφή του Μίμη Δεσποτίδη σφράγισε τό διάστημα πού όρίζεται από μιά έπική άρχή (τά χρόνια του ΕΑΜ και τής Έθνικής Αντίστασης) και μιά σειρά καταστροφών (έμφύλιος ως την τελευταία δικτατορία) μέ άπόληξη τό σημερινό τέλμα.

Πέρα από την ποίηση και τό μύθο, ένας τρόπος ύπαρχει για νά άντιμετωπιστεί ή πραγματικότητα: Η όργάνωση των άντιστάσεων πού μπορούν νά δράσουν ενάντια στη φθορά και την άλλοίωσή της. Η έπίμονη και δύσκολη προσπάθεια ένεργοποίησης τής μνήμης, για τή συνέχιση τής ζωντανής παρουσίας του Μίμη Δεσποτίδη άνάμεσά μας, εντάσσεται στο πλαίσιο αυτό. Έδώ, σάν μιά πρώτη κατάθεση, μερικές σκόρπιες σκέψεις και μνήμες.

Τόν γνώρισα Γενάρη του 71 στο Λονδίνο, την εποχή του άνεγκαστικού του έκπαρτισμού. Μιά γνωριμία πού έμελλε νά γίνει μόνιμο και σταθερό σημείο άναφοράς.

Η δικτατορία στην άκμή της, οι προοπτικές δυσοίωνες, και ήταν αυτός πού μάς παρότρυνε νά μελετήσουμε, νά μεταφράσουμε, νά γράψουμε, μεταγγίζοντάς μας τή δική του αίσοδοξία και πίστη μέ τό δικό του διακριτικό και «άφανη» τρόπο.

Ο «άφανής» Μίμης Δεσποτίδης. Διάλεξε τή θέση του όχι στην έπιφάνεια τής ιστορίας αλλά στις βαθιές σήραγγές της, εκεί όπου προετοιμάζεται και κυφορείται ή έξέλιξη της. Υπόγεια άθόρυβη πηγή πού άρδευε συνειδησεις και συνέδεε τά όράματα και τίς άξίες μιας γενιάς μέ τά όράματα και τίς άξίες μιας όλόκληρης σειράς γενιών.

(Στόν Εύαγγελισμό, καλοκαίρι του 1980, ό Μήτσος Παρτουλίδης, έπίκεντρο των λαϊκών έπαναστατικών κινημάτων, σύμβολο τής ίδιας τής ιστορίας, άφησε την ψυχή του λίγα όήματα έξω από τό δωμάτιο νοσηλείας του Μίμη Δεσποτίδη, πού ήδη άκολουθούσε την αυτοκαταστροφική του τροχιά).

Τό πλαίσιο

Μέσ' από την πείνα, τό θάνατο και την ταπείνωση ξεπετάχτηκε τό ΕΑΜ. Η ανάγκη για έπιβίωση όδήγησε στα μεγάλα όράματα. Ο κάθε Έλληνας, ό κάθε νέος, παραμέρισε τό έγώ και τή μοναξιά του για άρχές και άξίες πέρα και πάνω άπ' αυτόν. Όταν πιά χάθηκαν όλα ό δρόμος πού άνοίχτηκε ήταν τής φυλακής και τής έξορίας. Μύθος στο δρόμο αυτού του μαρτυρίου ό Μίμης Δεσποτίδης, για την υπεργήρανη στήση του, άρνιέται νά λειτουργήσει στην κατεύθυνση έπικύρωσης του μύθου.

Μπρωτά στη δυστυχία πού είναι ό πόλεμος και ό κατακτητής ένώνονται όλοι οι Έλληνες, για νά πέσουν άμέσως μετά στη μεγαλύτερη δυστυχία τους, πού είναι ό έμφύλιος πόλεμος. Για τό Μίμη Δεσποτίδη «ή δυστυχία» αυτή προκαλεί τή σκέψη.

Τριάντα χρόνια άργότερα, όταν ή μνεία των βασανιστηρίων και των όλοκαυτωμάτων συνεχίζεται σά μέθοδος συναισθηματικής ύποταξης και πειθούς, εκείνος πάλι άρνιέται ήρωες και άγιους σάν άναφορά δέους και σωπής.

Σέ οργανωμένες έπισκέψεις στη Μακρόνησο ή αντίδραση του ήταν άποδοκιμαστική: «Όχι στη Μακρόνησο. Καλύτερα στις Θερμοπύλες ή στον Μααραθώνα». Ένδιαφέρει ή ιστορική διάσταση — όχι ή συναισθηματική φόρτιση.

Φαντασία και άνανεωτική προοπτική.

«Μιά μειοψηφία βρέθηκε πάντοτε από τους άρχαίους καιρούς ίσαμε σήμερα νά έμπιστευτεί στη Φαντασία. Και μ' αυτήν νά υπερακοντίσει τή μεγαλύτερη άνασχετική δύναμη του ανθρώπου: Τή σκοπιμότητα».

Ο Μίμης Δεσποτίδης άνήκε σέ κείνο ακριβώς τό σπάνιο είδος ανθρώπων, πού, έχοντας άπωθήσει κάθε ίχνος ιδιοτέλειας, παρουσιάζονται άδρά και καθαρά μέ τή δυναμική τής φαντασίας. Αν ή φαντασία για έναν ποιητή σάν τόν Έμπειρικό όδηγει στόν παραλογισμό των πρώτων υπερρεαλιστικών κειμένων, πού είναι κατά βάση μιά ίχνογράφηση του παραλογισμού των γεγονότων, για έναν έπαναστάτη είναι ή έντατική όξυνση τής κριτικής σκέψης, ή άνατροπή μιας κατεστημένης και δεσμευτικής λογικής, ή προώθηση μιας άλλης άντίληψης, πού σέ όρισμένες στιγμές — και για όρισμένους — μπορεί ίσως νά φαίνεται ή νά είναι ούτοπιστική.

Για τόν έπαναστάτη, δυνατότητα τής φαντασίας και ίσως του όνειρου είναι ή ούσία μιας άνανεωτικής και συνεχώς άνανεούμενης έπαναστατικής προοπτικής.

Η φαντασία δέν άποτελεί φυγή από την πραγματικότητα αλλά, άντίθετα, έναν τρόπο στενότερης και άποτελεσματικότερης γνωριμίας μέ την πραγματικότητα αυτή.

Η κριτική σάν μέθοδος άutoγνωσίας και γνώσης του άλλου προϋπόθεση πρώτη. Ο διάλογος και ή συνεχής προσπάθεια διερεύνησης έμπλουτισμού και έμβάθυνσης αυτής τής έπικοινωνίας, ήταν για τόν Μίμη Δεσποτίδη τρόπος ζωής. Ο μεστός προφορικός του λόγος άνάδλυζε στους δρόμους και τίς γωνιές τής καθημερινότητας σάν από άόρατη μυστική πηγή. Οι πραγματικά μεγάλες ιδέες είναι έπιδημικές. Ξεκινάνε σάν ψίθυρος. Άνεξάρτητα τόπου και χρόνου, πάντοτε παρών, άνέλυε την πολύδουλη έπικαιρότητα, τή συνέδεε μέ την ιστορία διέγραφε προοπτικές. Ένα άρχείο κρι-

τικού σχολιασμού της μεταπολεμικής μας πορείας σκορπισμένο στον αέρα. Αυτί, μάτι και γλώσσα μιάς ανανεωτικής λειτουργίας σέ μιά εποχή που κανείς δέν θέλει νά άκούσει τίποτε τό κακό, νά δει τίποτε τό κακό.

Ο Μίμης Δεσποτίδης μπορούσε νά βλέπει καθαρά. Τόν έκμαυλισμό, τόν καθημερινό κιτριτισμό, τόν άκρατο και γενικευμένο έπαγγελματισμό. Έβλεπε τό κακό, άκουγε τό κακό, διαισθανότανε τό κακό. Κυρίως όμως δνόμαζε τό κακό. Κι αυτό ήταν πολύ κακό και προβληματικό...

Κριτική και μαιευτική λειτουργία.

Ο άνθρωπος αυτός που άρνήθηκε νά προβάλλει τά δημιουργικά του άποτυπώματα, υπήρξε ο έμπνευστής μιάς μεγάλης ανανεωτικής κίνησης, που δέν ολοκληρώθηκε. Μέ την άσπρηση καθαρόαιμου λαγωνικού, ανακάλυπτε συνέχεια νέους ανθρώπους και τούς καθοδηγούσε, μέ την πιο ουσιαστική σημασία. Έξερε νά ξεχωρίζει τούς νέους — όχι μόνο η κυρίως στην ηλικία — και νά τούς ώθει σέ δημιουργική ένταση και έκταση. Έξερε νά θυθομετράει, πρόσωπα, σκέψεις, αντιδράσεις. Έξερε νά εκμαιεύει πολιτικά. Άφειτρία του ή Άριστερά. Κάποτε τό ένιαίο-ΚΚΕ, ύστερα ή ΕΔΑ, ύστερα τό ΚΚΕ έσωτερικού, οι ίδεές του εύρωκομμουνισμού. Βασικό κεντρικό σημείο άναφοράς και άξονας τών πολυποικίλων δραστηριοτήτων του, άκόμη και σέ φάσεις δξύτατων διαφορών και συγκρούσεων. Καθημερινοί άγώνες κριτικής σέ όλα τά μέτωπα, άπαλλαγμένοι από κάθε προσωπική ή κομματική σκοπιμότητα. Τό δίδαγμα σαφές: Μπορεί ακόμα και σήμερα νά είναι κανείς Άριστερός μονάχα όταν, και άν, κάνει άμελικτη κριτική προς όλες τίς κατευθύνσεις. Γιατί

άλλιώς δέν υπάρχουν περιθώρια. Δέν του άπομένει παρά νά δεχτεί έναν ρόλο οργάνων σέ μιά χαλασμένη ύπόθεση. Ούτε ένα πόντο σκόντο.

Ο Διαλεκτικός Δημήτρης Δεσποτίδης, στην άναζήτηση της πολιτικής ουσίας ήτανε φανατικός. Αυτό που έβλεπε σάν έπιτακτική άνάγκη ήταν ή ύπαρξη ενός μηχανισμού που θα συσείρωνε κάθε μαχόμενη ανανεωτική πρωτοπορία. Ένός μηχανισμού που δέν θα γινόταν αυτοσκοπός, αλλά φορέας ξεκαθαρισμένων άρχών και στόχων.

Όμως μέσα σέ ένα κλίμα φθοράς και άποσιωπήσεων, μιά προοπτική τέτοια γίνεται άφάνταστα δύσκολη.

«Η μεγαλύτερη άμαρτία στο χώρο της κριτικής δέν είναι τό νά 'χουμε μιά ιδεολογία αλλά τό νά την κρύβουμε στην σιωπή. Ένοχη σιωπή. Λέγεται αυτοεξαπάτηση ή κακή πίστη».

Τό κόμμα σάν παιδευτικός οργανισμός.

Άν άξονας και σταθερό σημείο άναφοράς ήταν ή Άριστερά, ή όλη κριτική θεώρηση του Μίμη Δεσποτίδη δέν μπορούσε παρά νά έμβαθύνει στο νόημα της εύρωκομμουνιστικής στρατηγικής, του Δημοκρατικού δρόμου προς τό Σοσιαλισμό. Η άναζήτηση και ή πάλη για τή Δημοκρατία και την ουσία του Σοσιαλισμού προϋποθέτουν μιά βαθιά Παιδεία. Προϋποθέτουν τή συνεχή και επίπονη προσπάθεια για την άναγνώριση της άλήθειας. Για τόν Μίμη Δεσποτίδη τό κόμ-

Η ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΜΕΛΙΟΥ

Οί άπόψεις του αυτές παρουσιάζονται άνάγλυφα και έμπρακτα μέσα από την έκδοτική στρατηγική του ΘΕΜΕΛΙΟΥ, του όποιου υπήρξε ή ψυχή. Ο βασικός κορμός όλης της δραστηριότητάς του ήταν οι εκδόσεις αυτές. Δουλειά έντατικής ένασχόλησης. Άς θυμηθούμε έδώ την προδικτατορική μικρή μαρξιστική σειρά που έπαιξε τόσο καθοριστικό ρόλο στην γενιά της δεκαετίας του '60, αλλά και άργότερα. Μέ τή μεταπολίτευση επανεκδίδει τή σειρά αυτή, όμως μέ μιά ουσιαστική προσθήκη: Πρόλογοι γραμμένοι από σύγχρονους θεωρητικούς (κύρια Ίταλούς) του Μαρξισμού. Στην ίδια μεταδικτατορική περίοδο είναι που διαμορφώνονται κυρίως οι σειρές ή «βιβλιοθήκες» μ' επίκεντρό τους τή διερεύνηση της Έλληνικής Ίστορίας και της σύγχρονης Έλληνικής Κοινωνίας και Οικονομίας. (Βιβλιοθήκη Νεοελληνικής Ίστορίας, που ξεκινά από την Έπισκόπηση του Ν. Σβορώνου). Μελέτες πάνω στους Έκπαιδευτικούς Μηχανισμούς, Βιβλιοθήκη της Έθνικής Άντίστασης, μέ μαρτυρίες και άναμνήσεις από την εποχή, Βιβλιοθήκη Δημοκρατικού Διαλόγου).

Ένας δεύτερος άξονας της έκδοτικής δραστηριότητας ήταν τά Σύγχρονα Θεωρητικά και Ίδεολογικά ρεύματα. (Θεωρητικοί και πολιτικοί του εύρωκομμουνισμού — Carillo, Berlinguer, Ellenstain, Ceroni, κ.ά.), όπως και ή σειρά σύγχρονων Μαρξιστικών θεωριών. Διαπιστώνει κανείς πως ή έκδοτική έπιλογή είναι τέτοια που νά μήν περιορίζεται στην μιά έρμηνεία του Μαρξισμού. Έκδίδεται όχι μόνο ο Πουλαντζάς αλλά και ή κριτική στις άπόψεις του, από τόν Milliband και 'Φάυ'. Έκδίδεται όχι μόνο ο Althusser, αλλά και ο αντίλογος του J. Lewis.

Μέ τόν τρόπο αυτό ο Μαρξισμός αντιμετώπιζεται όχι πιά σάν ένα κλειστό μονοσήμαντο σύστημα αλλά σάν μιά μέθοδος έρευνας που δέν άποκλείει τίς συγκρούσεις και τίς διαφορές.

Για τόν Δημήτρη Δεσποτίδη, τό ΘΕΜΕΛΙΟ γίνεται έργαλειό μιάς διαδικασίας θεωρητικής καλλιέργειας και ιστορικής άυτογνωσίας.

μα δέν θά μπορούσε νά είναι ένας χώρος ύπαρξιακῆς ἡρεμίας καί ἀσφάλειας, ένας χώρος πνευματικῆς ὀκνηρίας.

Ὁ Μαρξισμός δέν θά μπορούσε νά είναι ἕνα ὑπνωτικό ἢ διεγερτικό ὑποκατάστατο.

Στά κόμματα - προπαγανδιστικούς μηχανισμούς ενός δόγματος ἢ μιᾶς λαϊκιστικῆς δημαγωγίας, εἶχε νά ἀντιπροτείνει τό κόμμα - παιδευτικός ὀργανισμός.

Στίς μεθόδους πού ἐπιλέγονται γιά τή συσκότιση τοῦ νοῦ τοῦ ἀγρότη, τοῦ ἐργάτη τοῦ «λαοῦ», εἶχε νά ἀντιπαραθέσει τήν ἀνάγκη ενός νέου, ἀμφίδρομου «διαφωτισμοῦ». Ὁ ὄραματισμός ενός σοσιαλιστικοῦ μετασχηματισμοῦ, ἐμπειρεῖχε τό SINE QUA NON μιᾶς οὐσιαστικῆς παιδείας γιά ὅλους τοὺς ἐργαζόμενους. Αὐτή τήν παιδευτική καί πολιτισμική διάσταση καί φυσικά σέ μεγαλύτερη ἔνταση τήν ἔδλεπε σάν κεντρική λειτουργία τῶν νεολαιίστικων φορέων.

Εἶχε βαθιά ριζωμένη τήν πεποίθηση πῶς ένας πολιτικός σχηματισμός πού ἐπιζητεῖ τήν «ἡγεμονία» σ' ἕνα χώρο πρέπει ν' ἀντιμετωπίζει τή σχέση αὐτή σάν μιᾶ σχέση κατ' ἐξοχήν «παιδευτική», μέ τήν ἴδια ἔννοια πού ἔδωσε κάποτε ὁ Γληνός κι ὁ Gramsci:

«Ὅσοι ἀγωνίζεστε γιά τήν ἀλήθεια, γιά τή δικαιοσύνη καί τήν ἀπολύτρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπαντᾶτε στίς βριοιές καί στίς συκοφαντίες τῶν ἀντιδραστικῶν μέ θετική ἐργασία. Μελετᾶτε σοβαρά, ἐμβαθύνετε ἐπιστημονικά στίς ἰδέες σας, κηρύχνετε τίς μέ πίστη καί ἐνθουσιασμό, ἀντρίζετε· τό μέλλον εἶναι δικό σας». (Δ. Γληνός, «Ἀναγέννηση», Ἰούλ-Αὐγ. 1927).

«Μορφωθεῖτε πρώτιστα γιατί θά χρειαστοῦμε ὅλη τήν ἐξυπνάδα σας, τίς ἰδέες σας. Κινητοποιηθεῖτε, γιατί θά χρειαστοῦμε ὅλο σας τόν ἐνθουσιασμό. Ὁ ξεκρέμαστος ἀκτιβισμός εἶναι ἀχρηστος, ἀν δέν ὑπάρχει τό ὑπόβαθρο τῆς αὐτογνωσίας». (Γκράμσι, «Ὁρντινε Νουόβο», 1920).

Τήν ἐποχή τοῦ γενικοῦ ὀλοκαυτώματος ὁ Μίμης Δεσποτιδῆς ὀρέθηκε συχνά ἀντιμέτωπος μέ τό θάνατο. Ὅμως τότε τόν ἀπόφυγε.

Στήν τριακονταετία πού ἀκολούθησε, οἱ φυλακίσεις, οἱ ἐξορίες, οἱ ἐκτοπισμοί δέν μπόρεσαν νά μειώσουν τή δημιουργική ζωτικότητα του...

Εἶναι σίγουρο ὅτι τά φοβερά βασανιστήρια πού ὑπέστη τήν ἐπαχὴ ἐκείνη — καί πού ποτέ δέν μιλοῦσε γι' αὐτά — ἐπηρέασαν σοβαρά τήν ὑγεία του. Ὡστόσο ὁ θάνατος τοῦ Μίμη Δεσποτιδῆ δέν ἦταν ἀποτέλεσμα τῶν χτυπημάτων τῆς Μακρονήσου, ἀλλά πολύ περισσότερο δέν ἦταν ἀποτέλεσμα ενός ἀτυχήματος.

Ἀπό τό χορὸ πού σέρνει ἀσθενῆς, μέ τίς πυζάμες τοῦ νοσοκομείου τῆς Μόσχας στήν Κόκκινη Πλατεία τό 1961, γιά νά γιορτάσει τήν ἐπέτειο τῆς Ὀκτωβριανῆς ἐπανάστασης, μέχρι τό ρεφραῖν πού ἐπαναλαμβάνει τόν τελευταῖο χρόνο, μετά τήν εἰσβολή τῶν σοβιετικῶν στό Ἀφγανιστάν, ἔχουν συντελεστεῖ πολὺ ὀδυνηρές διεργασίες.

«... Καί στήν Καμπούλ χιλιάδες χρόνια... σφάζουν ἀκόμα προλεταρίους ἥρωικούς...».

Ὅμως, πέρα ἀπό τίς πολλαπλές ἀναντιστοιχίες ὀραμάτων καί πραγματικότητας, καί τά πολλαπλά ἀδιέξοδα, δέν μπόρουν νά ὑπάρξουν ἀποκλειστικῆς καί μονοσήμαντες ἐρμηνείες τοῦ ἀργοῦ βασανιστικοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ὀλοκαυτώματος.

Στέφανος Πεσμαζόγλου
Φεβρουάριος 1981

Γιά τόν Κώστα Μπίτσιο

Στά τέλη τοῦ περασμένου Νοέμβρη, πέθανε ξαφνικά ὁ ἀρχιτέκτονας Κώστας Μπίτσιος, μέλος τοῦ Δ.Σ. τῆς ΕΛ.Ε.Μ.Ε.Π., ἄλλοτε Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Ἀρχιτεκτόνων καί ἀντιπρόεδρος τοῦ Τ.Ε.Ε. Γιά τό θάνατο τοῦ πολύτιμου φίλου καί συνεργάτη, τό Δ.Σ. τῆς ΕΛ.Ε.Μ.Ε.Π. ἐξέδωσε τό ἀκόλουθο ψήφισμα πού δημοσιεύτηκε στὸν ἡμερησιο τύπο.

ΨΗΦΙΣΜΑ

Στό θλιβερό ἀγγελμα τοῦ ἀδόκητου θανάτου τοῦ Συμβούλου τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας Μελετῶν καί Ἐπιστημονικοῦ Προβληματισμοῦ (ΕΛ.Ε.Μ.Ε.Π.) Κώστα Μπίτσιου, Ἀρχιτέκτονα, ἰδρυτικοῦ μέλους τῆς Ἑταιρίας καί ἀκαταπόνητου ἀγωνιστῆ τοῦ δημοκρατικοῦ κινήματος τῶν ἐπιστημόνων τῆς χώρας μας, τό Διοικητικό Συμβούλιο τῆς ΕΛ.Ε.Μ.Ε.Π. ἀποφάσισε:

- (α) Νά καταθέσει στή μνήμη του τό ποσό τῶν Δρχ. 5.000 γιά τοὺς σκοποὺς τῆς Κίνησης τῆς Ἐνωμένης Ἑθνικῆς Ἀντίστασης,
- (β) Νά συλλυπηθεῖ τήν οἰκογένειά του,
- (γ) Νά παραστεῖ στήν κηδεῖα τοῦ ἐκλιπόντος,
- (δ) Νά δημοσιευτεῖ τό παρόν στίς ἐφημερίδες.

Ἀθήνα, 3 Δεκεμβρίου 1980

Τό Δ.Σ. τῆς ΕΛ.Ε.Μ.Ε.Π.